

УДК 821.113.5-311.6.09"192"

РОМАН-ТРИЛОГІЯ СІГРІД УНСЕТ «КРІСТІН, ДОЧКА ЛАВРАНСА» ЯК ПРИКЛАД ЖАНРУ РОДИННОЇ САГИ

Вікторія РУДИЧ

*Національний університет «Києво-Могилянська академія»,
кафедра літературознавства,
вул. Сковороди, 2, Київ, 04655, Україна,
e-mail: rudychvika@gmail.com*

Статтю присвячено норвезькій письменниці Сігрід Унсет та її роману-трилогії «Крістін, дочка Лавранса», за який у 1928 році письменниця удостоїлася Нобелівської премії. Сігрід Унсет зображує події роману на тлі доби Середньовіччя, розкриваючи історію північної Норвегії крізь призму історії однієї родини. Тож, роман «Крістін, дочка Лавранса» став енциклопедією середньовічної Норвегії та продовжив жанр родинної саги у скандинавських літературах.

Ключові слова: Сігрід Унсет, родинна сага, роман «Крістін, дочка Лавранса», Нобелівська премія, Середньовіччя, норвезька література.

Слово «saga» походить від ісландського дієслова «segja» («говорити») й означає «сказання», «оповідання». Матеріалом для перших саг були «таттри» – короткі новели давніх скандинавів. У них оповідалося про військові подвиги, бенкети, мандри, викрадення худоби та повсякденне життя. Від початку для жанру саги була характерна велика кількість дійових осіб, зазвичай з їхнього опису починалася оповідь, що збереглося і в сучасних варіантах саг. Події зображували хронологічно та з великою кількістю деталей, емоційні стани героїв рідко брали до уваги, навіть стосунки між подружжям представляли настільки, наскільки це могло розкрити головний сюжет сказання. Доволі часто в сагах чільне місце посідали фантастичні істоти та події, пов'язані з ними.

Традиційно тексти, які відомі нам як саги, поділяють на кілька циклів і відрізняються один від одного тематикою та часом дії: «Саги про давні часи» (легендарна історія Скандинавії), «Саги про королів» (історія норвезьких королів), «Саги про ісландців», або «Родові саги» (історія ісландських родів та взаємодія між ними), «Саги про недавні події» (продовження історії ісландських родів, головню, в епоху Стурлунгів), «Саги про єпископів» (історія католицької церкви в Ісландії), «Перекладені саги» (перекази класичних сюжетів). Період X–XI століть уважався століттям саг, у цей час створені такі відомі саги, як «Сага про Ньяле» – вершина ісландського епосу й одна з найважливіших пам'яток скандинавських літератур, «Сага про названих братів», «Сага про Гіслі», «Сага про синів Дроплауг» та багато інших. Саме ці твори свого часу були одними з

найулюбленіших оповідань письменниці Сігрід Унсет і стали початком її захоплення історичною, й зокрема середньовічною, тематикою.

Попри те, що скандинавські літератури мають власні джерела, звідки письменники черпали натхнення для створення сучасних саг, жанр родинної саги бере свій початок ще з античної (Геродот «Теогонія») та біблійної літератур (книга Старого завіту «Буття»). У світовій літературі цей жанр розвивали: Дж. Голсуорі («Сага про Форсайтів»), Г. Маркес («Сто років самотності»), В. Фолкнер («Трилогія про Сноупси») та багато інших.

Єдиного визначення терміна «родинна сага» та критеріїв для класифікації цього літературного жанру досі немає. Цей жанр по-іншому дослідники ще називають «сімейна хроніка», «роман-сімейна хроніка», «сімейний роман», «сімейна сага» тощо. Довгий час його вважали тривіальним і позбавленим художньої цінності. Михайло Бахтін не виділяв «сімейну хроніку» як особливий підвид роману, але користувався терміном «роман поколінь», який ніс у собі важливий мотив «руйнування ідилії». На думку дослідника, «роман поколінь» виник завдяки історичним подіям XIX–XX століть. Цю концепцію також підтримав учений Є. Нікольський, вважаючи, що «суспільні катаклізми, економічні та культурні кризи другої половини XIX ст. – початку XX ст. посприяли появі “сімейної хроніки” як особливого піджанру романної прози» [5, с. 55]. На сучасному етапі дослідження родинної саги як літературного жанру варто відзначити такі важливі монографії, як «Сімейний роман в Північній Америці в другій пол. XX ст.: вивчення жанру» К. Делл (Dell K. The Family Novel in North America for Post – war to Post – Millennim: A study in Genre), «Наративна структура родинної системи та семіотика оповіді» Д. Джонс (Jonnes D. The matrix of narrative family systems and the semiotics of the story), «Сімейний роман: загальне визначення» Ю. Л. Ру (Ru Y.-L. The family Novel. Toward a generic definition).

Саме дослідниця К. Делл ввела термін «родинна сага» і розподілила тексти про родину на такі романні підвиди:

- сімейний «романс», де зображено зародження сім'ї, початок стосунків, розвиток почуттів, заручини та одруження;
- домашній роман, або сімейно-побутовий роман, де переважають побутові сцени та описано життя родини в межах одного покоління;
- сімейний роман – зображення сім'ї в межах одного-двох поколінь;
- родинна сага – родинна хроніка, що вміщує історію життя більше двох поколінь [10, с. 33–35].

На думку дослідниці, родина є частиною суспільства й представляє своєрідний соціальний мікроскоп, який розкриває гаму суспільних стосунків конкретної сім'ї, а одночасно й історію цілої нації/народу. Її структура – це мікромодель суспільства. Родина зберігає стереотипи поведінки кожного народу, а його історія матеріалізується в національних традиціях. Побідне бачення й в І.-Л. Ру, яка вважає, що родинна сага – це «енциклопедія, яка дозволяє дослідити життя людей, життя однієї нації в минулому» [14, с. 169].

Зокрема Є. Нікольський переконаний, що характерною рисою, яка відрізняє родинну хроніку від інших жанрів – це лінійна послідовність викладу подій. На думку

дослідника, важливо зазначити, що «склад мікросередовища під час дії роману може змінюватися через такі процеси: народження, дорослішання, старіння, смерть героїв роману. Також змінюються і функції самих персонажів; вони можуть переходити від головних героїв до другорядних, тобто з мікросередовища в середовище і навпаки» [5, с. 57]. Лінійний принцип викладу допомагає сприймати історичні події більш цілісно та об'єктивно, крім того, краще простежуються причинно-наслідкові зв'язки та закономірності. Саме такий розвиток героїв ми спостерігаємо в трилогії Сігрід Унсет.

У 1919 році, після переїзду Сігрід Унсет до невеличкого містечка Ліллегамера та кількох вдалих історичних романів за плечима, письменниця почала роботу над найголовнішим романом у своєму житті – «Крістін, дочка Лавранса» («Kristin Lavransdatter», 1920–1922 роки). Роман складається з трьох частин: «Вінець» («Kransen») (1920), «Господиня» («Husfrue») (1921) і «Хрест» («Korset») (1922) і вважається «Північною Іліадою».

Тогочасні читачі зустріли трилогію із захватом, і у 1925 році його наклад сягнув 138 000 примірників, а у 1928 році Сігрід Унсет удостоїлася Нобелівської премії з літератури «за переконливе зображення північного життя в часи Середньовіччя» [12, с. 125].

Дія роману «Крістін, дочка Лавранса» розгортається на початку XIV століття, читача знайомлять з родиною Лавранса та його дочкою – Крістін, яка з перших сторінок займає центральне місце оповіді. Ми спостерігаємо за її важливими життєвими процесами: народженням, дорослішанням, старінням завдяки традиційній подачі фабули в родинній сазі. Трилогія розпочинається з опису дитинства Крістін. У 15 років вона заручається з юнаком Симоном Дарре, але несподівано стає жертвою нападу, а потім і пліток про свою легковажність, тому мусить на деякий час заховатися у монастирі й повернутися до праведного життя. Попри палке бажання дотримуватися праведного монастирського життя, Крістін не може встояти перед лицарем Ерлендом та стає його коханкою, а потім, проти волі батьків, вагітною виходить за нього заміж. З моменту, коли Крістін стає дружиною, читач стежить за повільною трансформацією головної героїні, яка проходить етапи дорослішання, зрілості й старіння.

Художній час у родинній сазі зазвичай представлено життями двох–чотирьох поколінь, що займає чималий відрізок часу в історії суспільства й формує ще одну важливу рису цього жанру – розвиток історії однієї сім'ї паралельно з розвитком історії країни. Проте цей історизм має свої особливості: часто автора не надто турбують реальні історичні події та персоналії, а радше побут та стосунки зображуваної родини. Отже, історія країни впливає на життя родини, трансформує її устрій, формує нові цінності та задає напрям дій героїв, у такий спосіб автор зменшує історичні масштаби і «олюднює» історичну дійсність. Приміром, той факт, що чоловік Крістін – Ерленд став учасником змови проти шведського короля Магнуса, цікавить авторку настільки, наскільки цей учинок здатен розкрити характер головного героя. Історичні події зображено схематично, натомість перипетії, пов'язані із засудженням Ерленда, його визволення та страждання від цього Крістін, є основною сюжетною лінією другої частини роману, саме ці події розкривають трансформацію характеру Крістін, яка з тендітної доньки перетворюється на рішучу дружину й матір.

Під час написання середньовічної трилогії С. Унсет консультувалася з професором історії – Фредріком Поске, який допомагав письменниці максимально достовірно відтворити тогочасну добу. Вибір письменниці впав саме на цей історичний період, оскільки за її ж словами, «середньовічні закони створені для людей, такими, якими вони є, а релігія – для людей, такими, якими вони повинні бути» [7, с. 129]. Головним джерелом натхнення для С. Унсет, як уже зазначалося раніше, були народні балади та ісландські саги. Хоча авторка й намагалася помістити своїх героїв у середньовічну добу, вони все одно були втіленням насущних проблем першої половини ХХ століття: падіння суспільної моралі, криза моногамних стосунків, місце жінки у патріархальному суспільстві та багато інших. Окрім того, сучасна бібліограф письменниці – норвезька журналістка Сігун Слаггард у книзі «Сігрід Унсет. Королева Слова» («Dikterdronningen. En biografi om Sigrid Undset», 2007) зазначила, що «часом Унсет не знала, де закінчуються духовні пошуки її героїні та починаються її власні» [7, с. 141]. Це також підтверджує теорію дослідника Є. Нікольського, що «авторів сімейних хронік не цікавлять історичні події самі по собі, вони використовують їх лиш для того, щоб показати, як ті впливають на життя сім'ї» [5, с.58], окрім того, саме таке зображення історії, на думку науковця, наближує жанр родинної саги до роману-епопеї та роману-біографії. Іншими словами, хроніка конкретно узятій сім'ї є комплексом біографій членів зображуваної родини, викладених у чіткій хронологічній послідовності.

Важливим жанроутворюючим мотивом родинної саги також є мотив поколінь. Саме цей мотив і визначає ідейно-художню специфіку твору. Беручи до уваги проблематику цього жанру, можна виділити кілька традиційних мотивів родинної саги: мотив взаємодії історії суспільства з історією родини, мотив виродження, мотив становлення роду, мотив трансформації керівних ролей у родині тощо. В процесі розвитку сюжету в трилогії С. Унсет ми спостерігаємо чіткий відхід від патрилінійного принципу організації сімейної історії. Якщо у першій частині главою сім'ї читач традиційно бачить батька Крістін – Лавранса, й класично розвивається патріархальна лінія стосунків, то в наступних частинах роману, главою сім'ї та господаркою маєтку стає Крістін. Попри те, що Крістін виконує традиційну середньовічну функцію жінки – народжує нащадків, які продовжуватимуть лінії роду її чоловіка, вона все одно залишається главою родини.

Родинна сага С. Унсет вразила сучасників своєю досконалістю. При скрупульозному історично достовірному зображенні життя і побуту норвежців між 1310 і 1349 роками, письменниці вдалося створити психологічну і філософську драму, в центрі якої доля головної героїні Крістін. Вона постає в романі як носій індивідуального особистісного начала, протиставляючи вимогам громади та роду своє індивідуальне почуття.

У 1928 році С. Унсет отримала Нобелівську літературну премію «за переконливе зображення північного життя в часи Середньовіччя» [12, с. 125]. Фінансову нагороду письменниця пожертвувала на стипендії для обдарованих дітей, на створення шкіл та на підтримку молодих норвезьких письменників, а свою нобелівську медаль пізніше продала за 25 000 крон і передала всі виручені кошти на допомогу фінським дітям, постраждалим від радянсько-фінської війни 1939–1940 років. Після закінчення роботи над романом «Крістін, дочка Лавранса» в духовному житті С. Унсет відбулися важливі

зміни – у віці 42 років вона охрестилася й прийняла католицизм, на що її найближче оточення відреагувало вороже.

Сігрід Унсет зробила фундаментальний внесок у становлення та розвиток жанру родинної саги в скандинавській та світовій літературах. Її історичний роман як приклад стилізованих середньовічних родинних хронік надихнув не одного скандинавського письменника на творчість у цьому жанрі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Бахтин М. М.* Вопросы литературы и эстетики / М. М. Бахтин. – Москва : Художественная литература, 1975. – 504 с.
2. *Гис Ф.* Брак и семья в средние века / Ф. Гис, Дж. Гис. – Москва : РОССПЭН, 2002. – 385 с.
3. *Ковалів Ю. І.* Літературознавча енциклопедія : у 2-х т. / Ю. І. Ковалів. – Київ : Академія, 2007. – 624 с.
4. *Никольский Е. В.* Семейная хроника в системе жанров романной прозы / Е. В. Никольский // Известия Уральского федерального университета. – 2012. – С. 37–46. – (Сер. 2, Гуманитарные науки ; № 2 (102)).
5. *Никольский Е. В.* Семейная хроника: проблемы истории и теории / Е. В. Никольский // Вісник Дніпропетровського університету ім. А. Нобеля. – 2013. – С. 52–64. – (Серія «Філологічні науки» ; №2 (6)).
6. *Порохняк Н. Т.* Роман сімейна хроніка з погляду літературної антропології / Н. Т. Порохняк // Питання літературознавства. – Чернівці : Вид-во Чернів. нац. ун-ту, 2010. – Вип. 79. – С. 134–145.
7. *Слапгард С.* Сигрид Унсет. Королева слова / С. Слапгард. – Москва : Б.С.Г. – Пресс, ОГИ (Объединенное Гуманитарное Издательство), 2009. – 616 с.
8. *Унсет С.* Трилогія «Кристин, дочь Лавранса» («Kristin Lavransdatter», 1920–22); «Венец» (Kransen), 1920); «Хозяйка» («Husfrue», 1921); «Крест» («Korset», 1922) Роман. – Ленинград : гос. изд. «Художественная литература», 1935. – 924 с.
9. *Beyer, H. og E.* Norsk litteraturhistorie / Harald og Edvard Beyer. – Aschehoug, 1978. – 307 s.
10. *Dell Kerstin.* The Family Novel in North America from Post – war to Post – Millennium: A study in Genre [Elektronic resource] / Kerstin Dell. – Access mode : http://ubt/opus.hbznrw.de/volltexte/2005/330/pdf/diss_dell.pdf.
11. *Forsås-Scott H.* Egalitarianism and Feminine Consciousness: Feminist Writing in Scandinavia. [Elektronic resource] / In Helena Forsas-Scott (ed.): Textual Liberation. European Feminist Writing in the Twentieth Century. – Access mode : http://samples.sainsburysebooks.co.uk/9781317578154_sample_769489.pdf
12. *Garton J.* Norwegian women's writing 1850–1990 / Janet Garton. – The Athlone Press LTD, 1993. – 333 p.
13. *Jonnes D.* The matrix of narrative: family systems and the semiotics of the story / Denis Jonnes. – Berlin ; New York : Mouton de Gruyter, 1990. – 293 p.
14. *Ru Yi-Ling.* The family Novel. Toward a generic definition / Yi-Ling Ru. – New York : Peter Lang Publishing Inc., 1992. – 215 p.

*Стаття: надійшла до редакції 28.03.2017
прийнята до друку 11.04.2017*

**SIGRID UNSET'S NOVEL-TRILOGY
«CHRISTINE, DAUGHTER OF LAVRANS»
AS AN EXAMPLE OF THE GENRE OF FAMILY SAGA**

Viktorija RUDYCH

*National University of «Kyiv-Mohyla Academy»,
Department of Literary Studies,
2, Skovorody Str., Kyiv, 04655, Ukraine,
e-mail: rudychvika@gmail.com*

The article is based on the major novel «Christine, Daughter of Lavrans» authored by the Norwegian writer Sigrud Undset, for which the writer was granted the highest literary award – the Nobel Prize. Sigrud Undset described the modern Norway through the prism of the history of one family, living in Middle Ages of the 13th century in northern Norway. Thus, the novel «Christine, Lavrans' Daughter» became an encyclopedia of medieval Norway and continued the genre of the family saga in Scandinavian literature.

The events of the novel took place at the beginning of the 14th century, where the reader gets acquainted with the family of Lavrans and his daughter, Christine, who plays the central role in the narrative from the first pages. In line with the traditional representation of the plot in a family saga, one observes all important events in the process of her life: birth, maturation etc.

The time line of the novel is shown in three generations that occupied a long period of time in the history of society and forms another important feature of this genre – the development of the history of one family in parallel with the development of the history of the whole country. The paper posits that the essential genre-forming motive for this family saga is the motive of generations, as it determines the ideological and artistic specificity of the novel.

In the process of developing the plot in Sigrud Undset's trilogy, we observe a clear departure from the patrilineal principle of organizing a family history. In the first part of the trilogy, the father of Christine is traditionally shown as the head of the family and develops the patriarchal line of relations. Then, in the following parts of the novel, Christine becomes the head of the family and the owner of the estate and changes the patriarchal line of relations into matriarchal one.

Sigrud Undset made a fundamental contribution to the establishment and development of the genre of the family saga in Scandinavian and world literature. Her historical novels, being an example of medieval family chronicles, inspired a great number of Scandinavian writers to work in this genre.

Keywords: Sigrud Undset, family saga, trilogy «Christine, daughter of Lavrans», Nobel Prize, Middle Ages, Norwegian literature.